

Judikatura ESĽP týkajúca sa sankcií v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým

JUDr. Marica Pirošíková, zástupkyňa vlády SR pred ESĽP

Judikatúra ESĽP týkajúca sa sankcií v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým

- Z článku 8 Dohovoru vyplýva pre vnútroštátne orgány pozitívny záväzok konať tak, aby umožnili rozvoj preukázaného a existujúceho rodinného puta. Mali by prijať všetky vhodné opatrenia, ktoré od nich možno vzhľadom na okolnosti toho ktorého prípadu rozumne očakávať za účelom umožnenia styku rodiča s dieťaťom (napr. Nuutinen proti Fínsku, rozsudok z 27. júna 2000, ods. 128)
- Vnútroštátne orgány **nie sú zodpovedné za výsledok**. ESĽP uznal, že štátne orgány nie sú všemocné, najmä ak sa stretávajú s rodičmi, ktorí nie sú schopní prekonať svoju nevraživosť a nedbajú na záujmy vlastného dieťaťa (napr. Pedovič proti Českej republike, rozsudok z 18. júla 2006, ods. 115).
- Skutočnosť, že rodičia nespolupracujú však nezabavuje vnútroštátne orgány povinnosti prijať všetky nevyhnutné a vhodné opatrenia (stretnutia u psychológa, asistovaný styk v špecializovanom zariadení a pod.) na to, aby boli udržané rodinné putá (napr. Reslová proti Českej republike, rozsudok z 18. júla 2006, ods. 56)

Judikatúra ESĽP týkajúca sa sankcií v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým

- Vnútroštátne orgány musia vyvíjať snahu, aby napomohli spolupráci rodičov k výkonu práva styku. Ich povinnosť využiť **donucovacie opatrenia však nemôže byť neobmedzená; musia brať ohľad na záujmy, práva a slobody dotknutých osôb a osobitne na najlepší záujem dieťaťa** a jeho práva, ktoré mu priznáva článok 8 Dohovoru.
- ESĽP opakovane konštatoval, že článok 8 **v žiadnom prípade neoprávňuje rodiča, aby žiadal prijatie takých opatrení, ktoré by poškodzovali zdravie a rozvoj dieťaťa** (napr. Fiala proti Českej republike, rozsudok z 18. júla 2006, ods. 96).
- **Použitie donucovacích opatrení** za účelom výkonu práva styku je v tejto oblasti nežiaduce. **Bude odôvodnené iba v prípade zjavne nezákonného konania rodiča, s ktorým dieťa žije** – t.j. ak rodič **aktívne bráni styku** druhého rodiča s dieťaťom (napr. Zavřel proti Českej republike, rozsudok z 18. januára 2007, ods. 52).
- **Ak dieťa vyslovene styk odmieta** (napr. v prípadoch, ak je odmietanie rodiča dieťaťom zapríčinené správaním tohto rodiča) **je podľa ESĽP použitie donucovacích opatrení kontraproduktívne**, a to práve z dôvodu, že môže mať za následok degradáciu vzťahov medzi dieťaťom a neempatickým rodičom (napr. Kapr proti Českej republike, rozhodnutie z 28. marca 2006).

Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. II ÚS. 3489/15:

- Účel pokuty nespočíva v sankcionovaní povinného rodiča za dobrovoľné nesplnenie povinnosti, ale ako prostriedok donútenia povinného, aby rešpektoval právne pomery založené vykonávaným titulom... a má tak zásadne charakter prostriedku smerujúceho k ochrane práva na nerušený rodinný život (čl. 10 ods. 2 Listiny, čl. 8 Dohovoru)
- Pokiaľ však zo zistených okolností vyplýva, že povinný rodič nemôže plniť povinnosť stanovenú súdom z **dôvodu negatívneho postoja samotných maloletých detí, pričom nebolo preukázané, že by príčinou ich negatívneho postoja bolo správanie či úmyselné ovplyvňovanie zo strany tohto rodiča, nie je možné považovať podmienky pre uloženie pokuty za naplnené.** Uloženie tejto pokuty totiž nesmie viesť k **presadeniu „násilnej“ zmeny prejavov vôle (priania) maloletých detí pokiaľ ide o styk s ich otcom, a to za situácie, kedy k zmene nedošlo ani napriek adekvátneho výchovného pôsobenia zo strany matky, orgánu sociálno-právnej ochrany detí, špecializovaného pracoviska pre asistovaný styk rodičov s deťmi či priamo krajským súdom prostredníctvom pohovoru s obidvoma maloletými.**

Odmietanie jedného z rodičov dieťaťom

Syndróm zavrhnutého rodiča (angl. Parental Alienation Syndrome) ďalej len „SZR“

- Termín vytvoril americký psychiater Richard A. Gardner (1931–2003) na začiatku 80. rokov 20. storočia.
- Definoval ho ako poruchu, ktorá sa prejavuje tým, že dieťa sústavne a neodôvodnene zľahčuje a uráža jedného z rodičov.
- Príčinou má byť kombinácia faktorov, najmä indoktrinácia zo strany druhého rodiča (takmer výhradne ako súčasť sporu o zverenie dieťaťa do starostlivosti po rozvode rodičov) a vlastné pokusy dieťaťa ohovárať jedného z rodičov.
- V krajine pôvodu (USA) označený za vedecky nepreukázaný a nespĺňajúci kritériá dôkazu pred súdom s tým, že jeho zohľadnenie môže mať za následok nesprávne rozhodnutia vo veciach týkajúcich sa maloletých.

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch v zahraničí

- **Národné centrum pre stíhanie trestných činov zneužívania detí** (NCPCA) program Amerického výskumného inštitútu prokurátorov (*American Prosecutors Research Institute*):
 - *„SZR je nepreukázaná teória, ktorá môže ohroziť integritu trestného súdneho systému a bezpečnosť zneužívaných detí. V skratke, SZR je neotestovaná teória, ktorá keby bola ponechaná bez námietok a bez protestu, môže mať ďalekosiahle následky na deti, ktoré sa dožadujú ochrany a právnej obhajoby na súdoch. Prokurátori a ďalší profesionáli pracujúci so zneužívaním detí by mali vzdelávať nielen seba, ale aj svojich kolegov a klientov o strete so syndrómom zavrhnutého rodiča v právnej realite.“*

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch v zahraničí

- **Národná rada sudcov rodinných súdov a súdov pre maloletých (NCJFCJ)**
 - *„Podľa relevantných dôkazných štandardov, súdy by nemali uznať dôkaz týkajúci sa SZR . V prípade Kumho Tire proti Carmichael, 526 U.S. 137 (1999), najvyšší súd rozhodol, že dokonca aj výpoveď znalca založená na „spoločenských vedách“ musí požívať štandard zakotvený v prípade Daubert. Prípád Daubert, v ktorom súd znovu preskúmaval štandard, ktorý už predtým sformuloval v prípade Frey, vyžaduje aplikáciu testu viacerých faktorov, vrátane preskúmania rovnocennými partnermi, publikáciu, testovateľnosť, stupeň omylnosti a všeobecné uznanie. SZR týmto testom neprešiel. Akýkoľvek dôkaz, že účastník konania o zverenie dieťaťa trpí syndrómom zavrhnutého rodiča, by mal byť preto vyhlásený za neprípustný a vylúčený z vyhodnocovacej správy na základe štandardu, stanoveného v prípade Daubert a predtým v prípade Frye. Zdiskreditovaná „diagnóza“ SZR (alebo tvrdenia o SZR), okrem vedeckej neplatnosti, nevhodne vyžaduje od súdu, aby rozhodol, že správanie dieťaťa a jeho postoj k rodičovi, ktorý o sebe tvrdí, že je „odcudzený“ (zavrhnutý), nie je v skutočnosti opodstatnené. Taktiež odvádza pozornosť od správania zneužívajúceho rodiča, ktorým mohol tento rodič priamo ovplyvniť reakciu dieťaťa násilným, neúctivým, strápňujúcim, ponížujúcim alebo diskreditujúcim správaním voči dieťaťu alebo druhému rodičovi. Úlohou súdu je rozlíšiť medzi situáciami, v ktorých je dieťa kritické voči jednému z rodičov, pretože bolo nevhodne manipulované tým druhým (postarať sa o to, aby sa nespoľahol výlučne na nepatrné indikácie), a situáciami, v ktorých má dieťa svoje vlastné legitímne dôvody pre kritiku alebo strach z rodiča, čo je najmä v prípadoch ak je rodič páchatelom domáceho násilia. Tieto dôvody sa nestanú menej legitímne iba preto, že zneužívaný rodič ich zdieľa a obraňuje dieťa tým, že hovorí o svojich obavách.“*

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch v zahraničí

- **Rada zaoberajúca sa zneužívaním detí a násilím medzi ľuďmi (2006)**
 - *„Ľudia, ktorí vynakladajú úsilie na starostlivosť o zneužívané deti majú konečne dôvod na oslavu. Dve nedávne vysoko profilované právnické publikácie odmietli „SZR“, kontroverzné označenie často používané na diskreditáciu tvrdení o týraní detí alebo domáceho násillia pred rodinnými súdmi. Podľa teórie SZR, ak dieťa odhalí zneužívanie zo strany jedného z rodičov, je to často interpretované ako dôkaz „vymývania mozgu“ zo strany druhého rodiča. Riešenie navrhované teóriou SZR, je okamžité zverenie dieťaťa do starostlivosti údajnému násilníkovi. Novorevidované vydanie z roku 2006 „Usmernenie starostlivosti a posudzovanie práva styku v prípadoch domáceho násillia: návod pre sudcov“, ktoré vydala Národná rada sudcov pre mladistvých a rodiny, zahŕňa silné vyhlásenie odsudzujúce používanie teórie SZR, ktorú nazýva „zdiskreditovanou“ a označuje ju za syndróm, ktorý uprednostňuje pri rozhodovaní o starostlivosti, rodiča, ktorý dieťa zneužíva. V rovnakom čase, na jar 2006, časopis Americkej advokátskej komory Problematika práv dieťaťa, poskytol komplexnú analýzu všetkých právnych prípadov týkajúcich sa údajného SZR. Tento konečný výpočet viedol k záveru, že veda, právo i politika oponujú prípustnosti SZR v súdnej sieni. „SZR je vedeckým odpadom v tej najhoršej podobe“ hovorí Dr. Paul Fink, predseda Rady zaoberajúcej sa zneužívaním detí a násilím medzi ľuďmi a bývalý prezident Americkej psychiatrickej asociácie. Dr. Fink vysvetľuje: „Veda nám hovorí, že najpravdepodobnejšou príčinou toho, že dieťa sa úplne odlúči od svojho rodiča je vlastné správanie rodiča. Označenia akými je napríklad SZR, slúžia na odvrátenie pozornosti od takýchto druhov správania.“ Sudca Sol Gothard je rád, že právnici odborníci sa pripojili k radám ďalších odborníkov pri rozpoznávaní škôd, ktoré teória SZR môže spôsobiť. Sudca Gothard, ktorý nedávno odišiel z 5. obvodného súdu Louisiany do dôchodku, bol zapojený do viac ako 2000 prípadov obvinenia zo sexuálneho zneužívania detí, tvrdí, že „teória SZR spôsobila emocionálnu ujmu, fyzickú ujmu a v niektorých prípadoch dokonca smrť deťom.“*

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch v zahraničí

- **Organizácia spojených národov, Valné zhromaždenie, Rada pre ľudské práva**
 - *„145. Záverom treba uviesť, že existuje povedomie, že SZR je v skutočnosti „právnou záležitosťou“ aj napriek skutočnosti, že táto myšlienka môže byť veľmi nebezpečná v prípadoch zneužitia, môže byť bolestivá pre matky, otcov, deti, ktoré môžu čeliť takýmto teóriám v bolestivých rozvodových konaniach. V súčasnosti, vedecká literatúra a medzinárodní právnici vykonávajú poradenstvo zamerané proti SZR, proti jeho prípustnosti na súde a potrebe extenzívneho výskumu pred tým, ako sú nové teórie použité v náročných a citlivých sporoch, ktoré sa týkajú starostlivosti o deti v konaní o rozvode, je netolerovateľné, pokrytecké, môžu sa vyskytnúť pokusy o zavedenie takýchto teórií pod pláštikom tradície, v zmysle ktorej napríklad Taliansko vyzdvihuje aktivity zamerané na práva dieťaťa.“*
- **Austrálsky inštitút pre výskum rodiny**
 - *„Aj napriek tomu, že v súčasnosti bola vedeckou komunitou odhalená ich pravá podstata a boli odmietnuté v mnohých prípadoch súdmi Severnej Ameriky, niektorí sú toho názoru, že Gardnerove (1999) široko zverejnené názory hrajú na populárnu nôtu.“*

Odmietnutie SZR v odborných kruhoch na Slovensku

- 8. júna 2016 sa na Ministerstve spravodlivosti SR uskutočnilo odborné stretnutie na tému „**Syndróm zavrhnutého rodiča a rozhodovanie o maloletých.**“ Cieľom uvedeného stretnutia bolo upozornenie na to, že koncept SZR prenikol do slovenskej klinickej, sociálnej a súdnej praxe a negatívne ovplyvňuje rozhodovanie orgánov verejnej moci a súdov vo veciach týkajúcich sa maloletých
- Na stretnutí, ktoré iniciovala zástupkyňa SR pred ESĽP sa zúčastnili zástupcovia Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny, Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny, Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násilia na deťoch, Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, ako aj Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Títo vyjadrili podporu
 - **vyhláseniu Sekcie detskej a adolescentnej psychiatrie Slovenskej psychiatrickej spoločnosti**
 - **spoločnému vyhláseniu k problematike SZR** (ktoré urobila Slovenská komora psychológov, Slovenská psychoterapeutická spoločnosť, Asociácia rodinných sudcov, Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Verejná ochrankyňa práv, Komisárka pre deti, Inštitút pre výskum práce a rodiny a Koalícia pre deti Slovensko).

Zo spoločného vyhlásenia prijatého na pracovnom stretnutí na MS SR dňa 8. júna 2016

- SZR aktuálne nie je oficiálnym psychopatologickým syndrómom, nevyskytuje sa v medicínskej - psychiatrickej syndromológii a nie je stanovený ani ako nozologická jednotka, resp. diagnóza v oficiálnych medzinárodných systémoch klasifikácie chorôb. V Slovenskej republike je záväzne platná **Medzinárodná klasifikácia chorôb MKCH 10 (ICD-10)**, v tejto klasifikácii spomenutý SZR (PAS) **nie je uvedený, preto nie je možné stanovovať ho ako diagnózu, ale ani popisne ako syndróm.**
- SZR bol v samotnej krajine svojho vzniku (USA) označený za vedecky nepreukázaný a nespĺňajúci kritériá dôkazu pred súdom s tým, že jeho zohľadnenie môže mať za následok nesprávne rozhodnutia vo veciach týkajúcich sa maloletých.
- Negatívne stanoviská ku konceptu PAS/PAD vyjadrili významné zahraničné profesijné organizácie a inštitúcie. V tomto ohľade napríklad Národná rada sudcov rodinných súdov a súdov pre maloletých (NCJFCJ) uviedla, že akýkoľvek dôkaz, že účastník konania o zverenie dieťaťa trpí SZR by mal byť vyhlásený za neprípustný. Ďalej uvádzajú: „Zdiskreditovaná „diagnóza“ SZR (alebo tvrdenia o SZR), okrem vedeckej neplatnosti, nevhodne vyžaduje od súdu, aby rozhodol, že správanie dieťaťa a jeho postoj k rodičovi, ktorý o sebe tvrdí, že je „odcudzený“ (zavrhnutý), nie je v skutočnosti opodstatnené. Taktiež odvádza pozornosť od správania zneužívajúceho rodiča, ktorým mohol tento rodič priamo ovplyvniť reakciu dieťaťa násilným, neúctivým, strápňujúcim, ponižujúcim alebo diskreditujúcim správaním voči dieťaťu alebo druhému rodičovi.

Zo spoločného vyhlásenia prijatého na pracovnom stretnutí na MS SR dňa 8. júna 2016

- Úlohou súdu je rozlíšiť medzi situáciami, v ktorých je dieťa kritické voči jednému z rodičov, pretože bolo nevhodne manipulované tým druhým a situáciami, v ktorých má dieťa svoje vlastné legitímne dôvody pre kritiku alebo strach z rodiča, čo je najmä v prípadoch ak je rodič páchatelom domáceho násillia. Tieto dôvody sa nestanú menej legitímne iba preto, že zneužívaný rodič ich zdieľa a obraňuje dieťa tým, že hovorí o svojich obavách.“ Uvedené vyhlásenie **plne korešponduje s judikatúrou ESLP**.
- V tomto ohľade pripomíname pozitívne záväzky štátu sformulované ESLP pokiaľ ide o ochranu obetí domáceho násillia, či sexuálneho zneužívania. Zároveň uvádzame, že podľa judikatúry ESLP najlepší záujem dieťaťa môže v závislosti na svojej povahe a závažnosti prevážiť nad záujmom rodiča. ESLP v tomto ohľade opakovane konštatoval, že článok 8 v žiadnom prípade neoprávňuje rodiča, aby žiadal prijatie takých opatrení, ktoré by poškodzovali zdravie a rozvoj dieťaťa.
- Je zrejmé, že problémy pri realizácii styku detí s rodičmi predstavujú komplexný fenomén. Každý prípad si vyžaduje dôkladné psychosociálne zhodnotenie rôznych faktorov, ktoré môžu prispievať k narušeniu vzťahu rodič – dieťa a následne aj aplikáciu viacerých metód terapie, vrátane psychoedukácie, individuálnej terapie, a ak je to vhodné aj terapie rodič – rodič, rodič – dieťa či spoločnej rodinnej terapie. V tejto súvislosti treba zároveň zdôrazniť, že pre intervencie majú byť smerodajné potreby dieťaťa a nie práva rodiča.“
- Úplne znenie vyhlásenia môžete nájsť na:
 - <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2093>

Možné príčiny odmietania jedného z rodičov (zdroj: Doc. ThDr. Slávka Karkošková, PhD.)

- Podstatnou slabinou celého **SRZ** konceptu je to, že **ponúka zjednodušené a tendenčné vysvetlenie komplexného problému**: zodpovednosť za to, že dieťa odmieta otca, pripisuje matke a jej údajnej kampani očierňovania otca. Početné výskumy preukázali, že tento jav môže byť podmienený množstvom rôznych príčin (Kelly a Johnston 2001; Johnston 2003; Johnston a Kelly 2004; Johnston, Walters a Olesen 2005; Ludolph 2010; Polak a Saini 2015), pričom najčastejšou a najvplyvnejšou príčinou sú vlastnosti/správanie na strane odmietaného rodiča.
- Polak a Saini (2015) ponúkajú multifaktoriálny pohľad na možné príčiny odmietania rodiča, pričom rozlišujú faktory **ontogenetické**, **mikrosystémové**, **mezosystémové** a **makrosystémové**:
 - **vlastnosti rodiča** (napr: empatia, schopnosť porozumieť názorom dieťaťa atď..)
 - **symptómy psychopatológie u rodiča** (napr. depresia)
 - **poruchy osobnosti u rodiča**
 - **zneužívanie alkoholu/drog u rodiča**
 - **odhad a temperament dieťaťa**
 - **kognitívna kapacita dieťaťa**
 - **história vzťahu rodič – dieťa**

Možné príčiny odmietania jedného z rodičov (zdroj: Doc. ThDr. Slávka Karkošková, PhD.)

- **odcudzujúce** (*alienating*) **správanie rodiča**
- **správanie, ktoré je reakciou na odmietnutie**
- **narušené vzťahové hranice**
- **domáce násilie**
- **značná miera konfliktov medzi rodičmi**
- **nový vzťah rodiča**
- **vplyv súrodencov**
- **finančné vplyvy**
- **obmedzenie (redukcia) času**
- **environmentálne faktory**
- **opakované vypočúvania/vyšetrenia dieťaťa** (zo strany súdu, polície, orgánu sociálnoprávnej ochrany)

ontogenetické, **mikrosystémové**, **mezosystémové**, **makrosystémové**